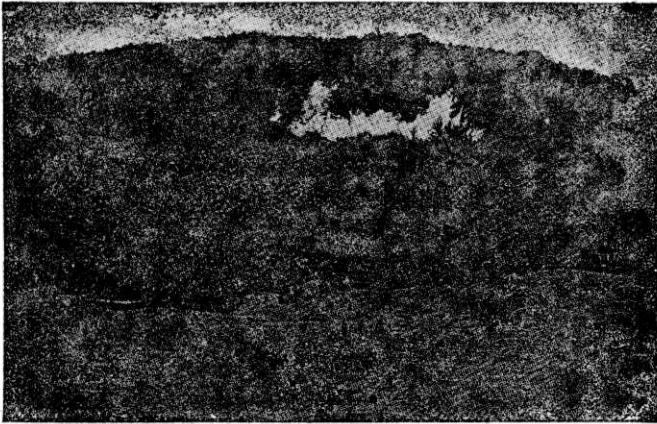

SZÉKELYSÉG

A SZÉKELYFÖLDET ÉS NÉPÉT ISMERTETŐ HAVI FOLYÓIRAT

Szerkeszti:
BÁNYAI JÁNOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Odorhei.

FEHÉRLÓ A FIRTOSVÁR NYUGATI OLDALÁN.

Az erdélyi medence felől messzire látszik a nagy Hargita plató leszakadt belső szélének legmagasabb-esuca. A Hargita lábából álló vulkáni láncának a nyugati szélét párkányozó s kidobott törmelékeiből felépített magas fensik olyan sarka e pont, mint amilyen meredek partfallal kopaszon kiemelkedő képet mutat Szarkakő Odorhei mellett, a Fias Atiánál, vagy a Bekecs tető a Nyárárdmente felől. A nyugatfelé mélyreugró medence e kiálló helye a régi várépitkezőknek is feltűnt s így nem csoda, hogy a történelem folyamán mindig volt e magas helynek lakója mindaddig míg utoljára II. József császár idejében a jámbor minorita szerzetesek le nem költöztek Árcsóra, a mai corundi fürdő mellé. Az apáról-fiúra szálló hagyományok érthetően sok csolás, kincses lelet előfordulását örököltették meg s e mondák még manapság sem hagyják békén a kalandos kincskeresőket. Össze is turkáltak alaposan a helyet. A képen látható homokos martomlás sajátságos alakja adott alkalmat egy szép népi monda születésére.

(Fehérló mondája I Orbán Balázs: Székelyföld leírása I)

ELŐFIZETÉS az 1934 évre: 100 Lei. (Kedvezményes 60 Lei)

Befizetéseket elfogad a Könyvnyomda R.-T. Odorhei

Hátráléka 1933 december 31-ig.....Lei.

A hátrálékosaink akadályozzák meg, hogy lapunk nem havonként jelenhetik meg !!!

Lármafa.

SZÉKELY NEMZETI PANTHEONT SZÁNDÉKOZIK FELÁLLITANI, — mint értesültünk a Székely Nemzeti Múzeum, ahol a székelység nagyjainak szobrait helyeznék el örök emlékül. Mindenesetre az volna stilszerű, ha már meglevő szobroknak a másolataival kezdenék a sorozatot! (Kőrösi Csoma Sándor) E sorozattal egy régi adósságot is lerónánk olyan nagyjainkkal szemben, akiknek a nevét még ami közönyös természetünk sem tudja elhalványítani (Barabás Miklós, Gyárfás Jenő, Mikes Kelemen, Apor Péter báró, Kriza János, Cserey Mihály, Benkő József, Benedek Elek, Orbán Balázs, Jakab Elek, Gyertyánffy István, Laborfalvy Róza, Kelemenné Zathureczky Berta, Cserey Jánosné, gróf Mikó Imre, Jósika Miklós báró, Bólyai Farkas és János, Bod Péter, Apácai Cserey János stb. stb. stb.) Szóval van a »multtal« szemben elég törlendő adósságunk aminek leróvása elsődrendű kötelességünk!

BOTH ANDRÁS királybíró emléktábláját helyezték el a gheorgheeni melletti Várdombon levő kápolna falán jun. 4 én. Az 1707-ben Gyergyó földjének hősi védelmében elesett királybíró emlékéét örökíteni meg az utódok kegyeletes áldozatkészsége.

SZÉKELY SZERZŐK A PESTI RÁDIÓBAN. Ujabban *Bartalis János* (jun. 6 án) olvasta fel verseit, *Tiboldi József* (jun. 13-án) szerzői estjén többek közt *Halmágyi Samu* és *Finta Gerő* megzenésített versei is szerepeltek. *György Dénes* pedig jun. 30 án tartotta »A székelyek nagy költőjéről« (Tompai László Odorhei) ismertető előadását.

KITÜNTETÉSEK: *Szabó Béni* kamarai képviselőt a Román Sasrend tisztii érdemkeresztjével és a Peleş emlékéremmel tüntették ki. — *Turóczy Albert* tãrgul secuesci születésű s a róm. kath. egyháztanács főtisztviselőjét a pápa Pro Ecclesia Pontifice érdemrenddel tüntette ki. A róm. kath. egyháztanács a múlt évben *Spanyár Pál* odorheiuai és most *Albert Vilmos* mercurea ciuci tanároknak az igazgatói címet adományozta. *Jénáczy Ferenc dr.* alba-iuliai főgimn. nevelőintézetének igazgatója pápai kamarási rangot nyert. Érdemes munkás életre visszatérő kitüntetéssel emelkedett a Status kitüntetett igazgatói gárdája.

ÚJ DIPLOMÁSAINK. *Rácz Béla* és *Laczkó László* (Tãrgul Secuei), *Mike Antal* (Lunga) jogi doktori: *Kész Antal* és *Lászlóffy Ernő* tanárai (Turda) *Balázs Károly* gyógyszerészi oklevelet nyertek.

A REF. DALÁRDÁK Odorhei, Múgeni, Forțeni, Hoghia, Loimoșul Mare, Bodogai, Rupnești, J. Duca községekből az utóbbi helye május 27 én jól sikerült és tanulságos megyei dalárda versenyt rendeztek.

A II. DALOSKERÜLET SFÂNTUGHEORGHEN május 27-én megtartott hangversenyén 26 dalárda vett részt, amelyen a különböző csoportokból a következők vették el az első díjakat: Aita-Mare, Brașov, Ozun, Tãrgul Secuesc, Armeni, Baraoltu, Brașov.

Firtosvár aranyéremlete.

1831-ben — írja *Jakab Elek*¹⁾ — Bálint Péter Firtuşu község (jud. Odorheiu) szabad-székely, kis fia s Bálint István kis szolgája egyik nyári délután, csaknem estefelé a firtosui hegyen levő földjük ugarszántása felszínén 2—3 aranyat leltek, amit megtudván a falu népe, azonnal ásóval-kapával sietett a helyszínére s világló (vékony faforgács), mécs- és gyertyafénynél kereste az aranyakat, majd másnap a hírek hallatára a szomszéd falusiak is annyira megrohanták és feltúrták Bálint István szántóját, hogy a falu pecsétével volt kénytelen eltiltani a keresést a további rongálás megakadályozása végett. Természetesen a kincstár is értesült a kincsről és a neki járó rész beszedésére nyomozókat küldött ki. Noha a hír szerint 5000 arany leledött, ezek csak 237 darabnak jutottak nyomára s valójában mindössze 61-t találtak is meg.

A nyomozók megkérdezték a föld tulajdonosát is: nem talált e aranyláncot vagy más tárgyakat is, most avagy régebben és mit tud a találás körülményeiről? 77 éves korában szégyenlene már nem igazat szólni, válaszolá a birtokos, nem talált ő többet, mint amennyit bejelentett. Öt év óta szántotta már a földjét, amelynek közepében százados, öreg bükkfa vala, amihez nagy gyökerei miatt közel nem férhetett. A marhaőrzők nemrég a fa redves belét kiégették és így annyira meggyöngítették, hogy a fa kitört és az eke mindig közelebb fért a tövéhez, mignem aztán a tuskó is kidüle s a gyökerek valószínűleg akkor feszítették ki az alatta elrejtve volt kincset, mert csak a tuskó eltávolítása után került sűrűbben felszínre az arany. A hivatalos eljárás véget vetett a szántó további feldulásának, de azért azután is még sokáig kerültek elő aranyak e helyen. Számuk sohase tudódott ki, de tény, hogy minden környékbeli pap, kántor, kereskedő s földbirtokos ládájában akadt legkevesebb 1—2 firtuşi arany.

Fájdalom, ma már nem. Sőt nemcsak ott, hanem még a muzeumokban is igen kevés. Így pl. sem az aiudi Bethlen-kollégium éremgyűjteményében, sem a sibiui Bruckenthal Muzeumban, sem pedig a Magyar Nemzeti Muzeum Éremészeti Osztályában nincs belőlük, amint *dr. Bodrogi János*, *dr. Spek Rudolf* igazgató, illetve *dr. Jónás Elemér* muzeumőr urak sziveskedtek tudatni. Sajnos, több muzeum nem válaszolt megkeresésemre. Így tehát egyedül *nagykedei Fekete Sámuel*²⁾ éremgyűjteményéből az odorheiu i ref. kollégium tulajdonába került 10, helyesebben 7 drb van meg ma is, mivel a többi az 1916-i meneküléskor elveszett, továbbá még a cluji kaszinó régi pénzgyűjteményéből az Erdélyi Muzeum Egyesület Éremtárába került darab olyan, amelyről biztosan tudjuk, hogy ebből a leletből származott, mert bizony a sighişoara-i ág. ev. Bischof—Teutsch gimnázium birtokában

levő is elkallódott az 1916-i meneküléskor, *Müller Friedrich*,³⁾ *Köváry László*⁴⁾ s *Jakab Elek* viszont nem említik meg: hol látták az általuk leírtakat? A sighişoara-i adatot *Schotsch Eugen* tanár ur sziveskedett közölni, a clujira viszont *dr. Kovács István* figyelmeztetett. Nekik is hálásan köszönöm szivességüket, különösen *Haáz F. Rezső* tanár urnak, hogy volt türelme staniol másolatokat csinálni.

Leletünk emléke természetesen még ma is élénken él a vidékiek lelkében. *Bálint Domokos* cluj-i unit. kollégiumi tanár ur gyermekkorában Bálint György Zsiga (Istvánnak és Péternek testvére, mindhárman Bálint Domokos dédapjának, Bálint Györgynek fiai), úgy mesélte az aratóknak, hogy suhancként ő is a Felső-tetőn őrizte a marhákat és eközben a kidőlt bükkfa tövében talált sárga kövekkel pitykézének. Hanem amikor odahaza este meglátták pitykéiket, bizony az egész falu nekiindult sárgaköppitykét keresni. Sok volt belőle, így a vén Szedresinéhez annyi jutott, hogy durgán (durva lepedő, melyen a búzát szárítják) szárítgatta. A faluba jött vándor zsidó sokat összeszedett: minden aranyért egy főre való ruhát adott. Bálint Domokos nagyapja: István pedig szintén ionen került arannyal házasította ki Sári leányát. Bálint György Zsiga előadásában nincsen semmi a falusiak túltengő képzelődése következtében rendszerint nagyobb mérvű tódításokból. Egészen egyszerű s igen jól egészíti ki *Jakab* előadását, amihez a szakirodalomból *Mühler*⁵⁾ alapján csupán annyit fűzhetünk még hozzá, hogy a lelet Firtuş nagykiterjedésű fennsíkjának a Keselyütető s a Péter-hegyese közti részén, kb. harminc lépés átmérőju területen került felszínre. A leletről még *Neigebaur J. F.*⁶⁾ és *b. Orbán Balázs*⁷⁾ és *Diculescu C. C.*⁸⁾ emlékeznek meg általánosságban, aminek magától értetődőleg csekély hasznát látjuk. A többé-kevésbé ki-elégítő részleteket is tartalmazó adatokból viszont a következő érmekről állapíthatjuk meg, hogy előfordultak a szóbanforgó firtuşi éremleletben.⁹⁾

Aurelianus (270—275). *Neigebaur* (257. l.) azt írja, hogy a Firtuşon lelt több mint 300 aranypénz legtöbbje e császár idejéből való. *Neigebaur* az érmekeket nem látta, csupán a hallottakat jegyzi fel. Adata ennek következtében alighanem téves. Nagyon feltűnő ugyanis, hogy amíg a többi császárok érmei majdnem tökéletesen zárt sorozatban követik egymást, addig a csaknem másfélszázados hézag után az annyival korábbi pénzek oly nagy számban legyenek a leletben. Émiatt tehát — noha valóban megtörténhetett, hogy voltak Aurelianus érmek is a leletben — ezeknek előfordulását nem tartom valószínűnek.

I. *Theodosius* (379—395.) aranyát *Jakab* (141. l.) említi minden részletezés nélkül. *Fekete* szintén említi (17. l. 30. sz.), mivel azonban hiven és aprólékosan le is írta példányát, annak alapján határozottan megállapíthatjuk, hogy *Cohen H.*¹⁰⁾ ezt az éremfajta-t nem vette be

I. Theodosius pénzei közé, *Tolstoi*¹¹⁾ viszont már II. Theodosius aranyai között tárgyalja. Így nekünk is az utóbbi uralkodóhoz kell beosztanunk Fekete példányát. Hogy a *Jakab* említette evvel egyező darab volt-e, vagy pedig valóban I. Theodosius verette, azt ma már nem mondhatjuk meg. Annál kevésbbé állapíthatjuk meg, mivel I. Theodosiusnak a *Cohen*² VIII. köt. 159. l. 39. sz. érme majdnem azonos evvel, csak nagyon kevésbé tér el II. Theodosiusnak a *Tolstoi* 59. sz. alatti kibocsátásától.

Honorius (395—423.) aranyát *Jakab* (142. l.) említi, persze részletezés nélkül, miért is mi nem szólhatunk semmit sem erről.

III. Valentinianus (425—455.) arany solidusa.

1. *Előlap*. D.N.PLA. VALENTINIANVS P. F.AVG. A császár diadémós jobbranéző mellképe.

Hátlap, VICTORIA AVGGG. A szembenálló Valentinianus jobb lábát emberfejű kigyó fejére helyezi, jobbjával hosszú keresztet, baljával gömböt tart. Utóbbin Victoria, kinyújtott jobb kezében koszorút tartva. A mezőben R N (?). Lenn, szelvényben COMOB.

Müller 1. sz. (259. l.), utána *Goos* 1. sz. (132. l.); v. ö. *Cohen*² VIII. köt. 212. l. 19. sz. Nem biztos, hogy teljesen azonos az utóbbival. *Müller* leírása ugyanis több részletben eltér: a mezőből R N-t említ, holott csakis R A, R M, vagy R V állhatott, a szelvényben is CONOB-t ír COMOB helyett. Lehetséges, hogy új változat, ámde nem merem annak venni s *Müller* eltéréseit inkább sajtóhibának tartva a *Cohen* leírta példánnyal azonosítottam és annak megfelelően helyesbítém, annál is inkább, mivel *Müller* pl. a kigyót is »hajóorr előrész (?)«-nek vélte.

III. Valentinianus aranyát *Jakab* (142. l.) is említ, minthogy azonban nem írta le, nem tudjuk ez volt-e vagy más fajta?

II. Theodosius (408—450.) arany solidusai.

2. *El.**) [Gyöngykörben] DNTHEODO SIVSPFAVG. A császár szembenéző sisakos-vertes mellképe. Jobbjában a vállán át fektetett lándzsát tartja. Bal válla előtt pajzs, rajta vágató lovag.

*Hil.**) [Gyöngykörben] GLORORVI STERRAR. A katonai öltözetű császár szembenéző állóképe. Jobbjában labarumot, baljában a gömböt tartja a rajta levő keresztel. [Baloldali mezőben csillag.] Lenn, szelvényben CONOB.

Müller 2. sz. (259. l.); utána *Goos* 2. sz. (132. l.) de hibásan: ORVIS helyett OBIS-t írt, elhagyta a szelvény feliratát is; *J. Sabatier*¹²⁾ 3. sz. (I. köt. 114. l.); *Tolstoi* 10—15. sz. (67. l. és 5. t.). — Nem állapíthatni meg szabatosabban faját, mivel *Müller* csupán így jegyezte fel hollétüket: »Von den byzantinischen Goldmünzen uns

*) A gyakrabban előforduló »Előlap« és »Hátlap« rövidítése.

Gesicht gekommen sind«, leírása pedig több tekintetben hézagos: pon-tozza a feliratot, holott nem kellene, nem adja a mûhely jegyet, stb.

3. *Ell.* [Gyöngykörben] DNTHEODO SIVSPFAVG. A császár szembenézõ sisakos vértés mellképe. Jobbjával a vállán átfektetett lándzsát tartja. Bal válla elõtt pajzs, rajta vágató lovag.

Hil. [Gyöngykörben] SALVSREI PVBLICAE. Szembenézõ Theo-sius a trónusán ülve felemelt jobbjában iratkeercset tart, baljában pedig keresztet. Utóbbi felett csillag. Tõle balra a cæsar III. Valenti-nianus áll szemben, jobbját felemelve, baljában pedig a keresztes-gömböt tartva. Lenn, szelvényben CONOB.

A sighthoarai ág. ev. Bischof-Teutsch gimnázium gyûjteményé-ben volt, az 1916 i menekülés alatt azonban elveszett. A 141. sor-szám alatt leltározott érem eredetérõl ezt jegyezte fel a leltár: »Burg-Firtos, Prediger Karl Fabritius 11. X. 1858.«

Sabatier 8. sz. (I. köt. 115 l.); *Tolstoi* 25—36. sz. (69—72 l., 5. t.)

4. *Ell.* Gyöngykörben DNTHEODO SIVSPFAVG. A császár szembenézõ sisakos vértés mellképe. Jobbjával a vállán át fektetett lándzsát tartja. Bal válla elõtt a vágató lovas pajzs.

Hil. Gyöngykörben VOTXXX MVLTXXXX. Sisakos Róma jobb-oldalára fordultan ül. Jobbjában keresztes gömböt tart, baljával pedig kormánypálcát. Bal könyökével földretett kerek pajzsra támaszkodik. Háta mögötti mezõben csillag. Lenn, szelvényben CONOB.

Az oderheiui ref. kollégium gyûjteményében volt, az 1916. évi meneküléskor azonban elveszett.

Fekete 31. sz. (17. l.); *Sabatier* 14. sz. (I. köt. 116. l.); v. ö. *Tolstoi* 49—58. sz. (73—75. l. és 5. t.) Szabatosabban nem állapíthatni meg, mert *Fekete* a hátlap körirat végén szokásos mûhelyjelzést nem jegyezte fel. Amennyiben a hátlap köriratban valóban nem volt már több betû, akkor ez az elveszett példány új válfaj: *mûhelyjelzés nélküli* kibocsátott sorozatból való. Nyugodtan gondolhatunk erre, mert *Fekete* leírásai egyébként meglepõen hûvek, de meg aztán a mûhely-jelzés nélküli kibocsátásnak a feltételezése sem valószínűtlenség, hiszen a firtosi aranyéremleletbõl éppen a következõ uralkodótól, Marcia-nustól is van egy ugyancsak mûhelyjelzés nélküli, eddig ismeretlen válfajunk.

5. *Ell.* Gyöngykörben DNTHEODO SIVSPFAVG. A császár jobbra nézõ, diadémós fejû, paludamentumos mellképe. Dús redõzetû köpenyét nagy korong fibula kapcsolja össze a jobb vállán.

Hil. Gyöngykörben VICTORI AAVGGG. Álló Theodosius jobb-jában labarumot tart, baljában viszont gömböt a rajta álló s feléje-koszorut nyújtó Victoriával. Ballábát a földrebukó ellenségre teszi. Mezőben R V, lenn a szelvényben COMOB.

Átmérője 21 mm. Súlya 4.42 gramm. Az odorheui ref. tanítónő-képző éremgyűjteményében.

Fekete 30. sz. (17 l, itt — mint említém — tévesen I. Theodosiushoz osztva be); *Sabatier* 11. sz. (I. köt. 115. l.); *Tolstoi* 59. sz. (75. l. és 5. t).

Kőváry (46. l.) is és *Jakab* (141. l.) is emlitenek II. Theodosius féle aranyat, minthogy azonban nem írják le, nem dönthetem el: vajjon ezek valamelyikével azonos darabok vagy pedig II. Theodosiusnak más kibocsátásu aranyai voltak-e azok?

Marcianus (450—457.) arany solidusa.

6. *Ell.* Gyöngykörben DNARCIA NVSPFAVG. A császár szembenéző sisakos vértés mellképe. Jobb kezével jobb válla felett lándzsát tart. Bal válla előtt paizs a vágató lovaggal.

Htl. Gyöngykörben (?) VICTORI AAVGGG. Jobbra forduló Victoria gyöngysorból alkotott, hosszú keresztet tart jobbában. Szárnya megettéi mezőben csillag. Lenn, szelvényben CONOB.

Átm. 22 mm. Súlya 4.50 gr. Az odorheui ref. tanítónőképző birtokában.

Fekete 32. sz. (18. l.); v. ö. *Sabatier* 4. sz. (I. köt. 124. l.) és *Tolstoi* 2. sz. (97. l. és 7. t.). Hátlapja eltér: az AVGGG után *nincs műhelyjegy!*

Müller (259. l. 3. sz.) és utána *Goos* (133. l. 3. sz.) még emlitenek egy evvel azonos példányt, ennek holléte ismeretlen.

Kőváry (46. l.) és *Jakab* (141. l.) szintén emlitenek Marcianus aranyakat, de említésük alapján a legkevesebbet sem következtethetni: evvel azonosak voltak azok is vagy más változatok?

Pulcheria (450—453.) császárné, Marcianus felesége, aranyát *Kőváry* (46. l.) és *Jakab* említik (141. l.), de abból nem állapíthatni meg, hogy Pulcheriának különben igen magasra értékelt éremkibocsátásainak melyikéből való volt a firtuszi?

I. Leo (457—474.) arany solidusai.

7. *Ell.* Gyöngykörben DNLEOPE RPETA VG. A császár szembenéző sisakos vértés mellképe. Jobbjával a vállán át fektetett lándzsát fogja. Bal válla előtt pajzs a vágató lovaggal.

Htl. Gyöngykörben VICTORI AAVGGGB. Jobbraforduló Victoria jobbában gyöngysorból alkotott hosszú keresztet tart. Szárnya mögötti mezőben csillag. Lenn a szelvényben CONOB.

Átm. 21 mm. Súlya 4.50 $\frac{1}{2}$ gr. Az odorheui ref. tanítónőképző tulajdonában. (*Fekete* jegyzéke szerint 2 drb volt ebből, az 1916-i me nekülés óta azonban már csak egy van!)

Fekete 33. sz. (18. l.); *Sabatier* 4. sz. (I. köt. 131. l.); *Tolstoi* 4. sz. (120. l. és 8. t.)

8. *Ell.* Ugyanaz.

Hil. Ugyanaz, de a körirat VICTORI AAVGGGΓ.

Átm. 19—20 mm. Súlya 4·45 gr. *Pfenningsdorf Antal* ajándékozta ezt a példányt a Kolozsvári Kaszinó éremgyűjteményének 1838. XII. 2. és 1840. I. 29. között (L. »A kolozsvári Casino régi pénzgyűjteménye feljegyzése« 27. l.-n, nem éppen tökéletes leirással), tehát nem sokkal a lelet napvilágra kerülté után, honnan aztán az egész gyűjteménnyel együtt az Erdélyi Múzeum-Egyesület Éremtárába került át.

Sabatier 4. sz. (I. köt. 131. l.); *Tolstoi* 5. sz. (120. l. és 8. t.), ámde nem teljesen azonos az utóbbival: verőtő változat. A köriratok, valamint a szelvény betűinek beosztása más; a kereszt felső végénél csupán jobbra van egy egy pont, stb. — Egyébként hibás veretű arany, mert nemcsak, hogy a gyöngykör és a szélső felhajló perem kettős, hanem a szelvényfelirat betűi között is és alatt is egészen jól látszanak egy korábbi verésnek a nyomai s pedig alighanem éppen a császári sisak forgója a körirat hozzácsatlakozó betűivel. A maradványok nem jellegzetesek annyira, hogy alapjukon korábbi kibocsátású éremnek ujraverését tétélezhetnők fel.

Müller 4. sz. (259. l.) és utána *Goos* 4. sz. (133. l.) alatt említett érem ezekkel azonos típusból való. Mivel azonban sem a műhelyjegyet, sem a szelvény feliratát nem adják, nem dönthetem el, hogy az általuk leirt érem a *Tolstoi* 3—14. sz. alatt részletezte érem-sorozatnak melyik válfaja volt valóban?

Jakab (142. l.) szintén említi I. Leo aranyát a leletből. Közlelbbi részletek hiányában azonban nem határozhatni meg válfaját.

Isauriai Zeno (474—491.) arany solidusa.

9. *Ell.* Gyöngykörben DNZENOP ERPFAVG. A császár szembenéző sisakos-vertes mellképe. Jobbjával a vállán át fektetett lándzsát fogja. Bal válla előtt paizs a vágató lovaggal.

Hil. Gyöngykörben VICTORI AAVGGG·A· Jobbralépő Victoria jobbában gyöngysorból alkotott hosszú keresztet tart, a kereszt mellett négy pont. Szárnya mögötti mezőben csillag. Lenn, szelvényben ·COWOB·.

Átm. 22 mm. Súlya 4·45 gr. Az odorheiu i ref. tanítónőképző-tulajdonában.

Fekete 34. sz. (18. l.); *Sabatier* 1. sz. (I. köt. 138 l.); v. ö. *Tolstoi* 12. sz. (146. l. és 9. t.). Ámbár felirata után itélve avval teljesen azonosnak látszik, azért mégsem ugyanolyan, hanem több részletben igen jelentékenyen eltérő bélyegváltozat. Így az előlapon, noha a véső a lándzsavas és nyíl irányát helyesen, összefüggő irányban vezeti, a lándzsát tartó összecsukott jobb kézfejet mégis aránytalanul fennebb véste. Oda, ahol ebben a helyzetben semmi értelme sincs már. Zenonak *Tolstoi* bemutatta érmein sehol se találunk hasonló el-

rajzolást. Jóllehet ezek az éremsorozatok majdnem az unalomig változatlan mintában és alakban őrződnek meg, hosszú időn át, mégis érdemes volna végig elemezni őket hasonló aprólékos eljárással, hátha a vésési egyezésekből és eltérésekből levonható esetleges eredmények alapján legalább viszonylagos kormeghatározást érhetnénk el. Hátlapon is van eltérés: ·COMOB· helyett ·COWOB· van a szelvényben, továbbá a kereszt mellett nem öt, hanem négy pont van.

Jakab is említ (142. l.) Zeno-féle aranyat innen, feljegyzése alapján azonban nem állapíthatni meg: melyik kibocsátáshoz tartozott?

Anastasius (491—518.) arany solidusa.

10. *Ell.* Nagyon elmosódott gyöngykörben DNANASTA SIVSPPAVG. A császár szembenéző sisakos vértés mellképe. Jobb kezével a jobb válla felett át fektetett lándzsát tartja. A lándzsa nyele gyöngysorból alkotott. Bal válla előtt pajzs a vágató lovaggal.

Hll. Nagyon elmosódott gyöngykörben VICTORI AAVGGGB. Jobbramenő Victoria gyöngysorból alkotott lándzsát tart kezében. A lándzsa felül η Krisztus monogrammal végződik. Rudja melletti külső mezőben csillag. Lenn a szelvényben CONOB.

Átm. 20 mm. Sulya 4·40 gr. Odorheiu-i ref. tanítónőképző birtokában.

Fekete 35. sz. (18. l.); *Sabatier* n. h., esetleg v. ö. 1. sz. (I. köt. 152. l.); v. ö. *Tolstoi* 2. (179. l. és 11. t.). Példányunk ahhoz a sorozathoz tartozik, amelyet Tolstoi 2—7. és 9. számok alatt ír le, ámde ebben a sorozatban *B* műhelyjelzéses darabot nem ismer. Anastasius érmei között ismer ugyan *B* műhelyjelzésű aranyat is (1. sz.), ámde ennél a lándzsa η Krisztus monogrammal végződik és ez már lényegesebb típusbeli eltérés, hogysen avval vehetnők össze. Minthogy határozottan különálló példány, egyéb aprólékos eltéréseit nem érdemes most itt részleteznem, de hangsúlyoznom kell, hogy a térbeosztási s vésési sajátosságok esetleg ennél is külön mesternek, talán kormeghatározásnak alapjául szolgálhatnak.

Jakab (142. l.) felsorolja I. Anastasius aranyát a Firusun találtak között. Feljegyzéséből azonban nem állapíthatni meg válfaját.

I. Justinus (518—527.) arany solidusa.

11. *Ell.* Gyöngykörben DNIVSTI NVSPPAVG. A császár szembenéző sisakos vértés mellképe. Jobbjával a vállán át fektetett lándzsát tartja. Bal válla előtt pajzs, rajta vágató lovas.

Hll. Gyöngykörben VICTORI AAVGGGΔ. Szembenéző Victoria jobbjával gyöngysorból alkotott, hosszú keresztet tart, baljában pedig felül kereszttel ellátott gömböt. Balja alatt mezőben csillag. Lenn, szelvényben CONOB.

Az odorheiu-i ref. kollégium tulajdonában volt. Az 1916. évi me neküléskor azonban elkallódott.

Fekete 36. sz. (18. l.); *Sabatier* 1. sz. (I. köt. 159 l.); *Tolstoi* 4. sz. (229. l. és 16. t.).

Jakab (142. l.) is említ egy I. Justinus aranyat, ámde most már nem állapíthatni meg válfaját.

I. Justinianus (527—565.) arany triense.

12. *Ell.* Széles vonalkörben DNIVSTINI ANVSPPAVI. Justinianus jobbranéző, diadémós, paludamentumos mellképe.

Hil. Széles vonalkörben VICTORIAAVGVSTORVM. Szembenéző Victoria jobbavál koszorut tart, baljában pedig gömböt és rajta keresztet. Gömb alatti mezőben elmosódott csillag. Lenn, szelvényben valószínűleg CONOB, ez a rész azonban példányunkon az eltolódott verés miatt már elmosódott, nem látszik.

Átm. 16 mm. Súly 1.40 gr. Odorheiu i ref. tanítónőképző birtokában.

Fekete 37. sz. (18. l.); v. ö. *Sabatier* 6. sz. (I. köt. 178 l.); v. ö. *Tolstoi* 46. sz. (300. l. és 19. t.): előlapján határozottan megállapítható, hogy a véső AVG helyett AVI-t vésett!

Köváry (46. l.) és *Jakab* (142. l.) említenek még I. Justinianus-féle aranyat, ámde adataikból még azt sem tudhatjuk meg, hogy szintén triens volt, vagy pedig más darabolású arany?

Mauritius Tiberius (582—602.)-féle aranyat *Jakab* (142. l.) említ. Részleteket azonban nem jegyzett fel róla.

Heraclius és Heraclius Constantinus (610—641.) arany solidusa,

13. *Ell.* Nadon elmosódott gyöngyörben ddNNHER[ACLIQ S ET HERACONSTPPAVG.]. A koronás fejű s rövid szakállas Heraclius szembenéző, paludamentumba öltöztetett mellképe. Baloldalán kis gyermek fia hasonló öltözetű mellképe, szintén koronával a fején. Fejeik felett közbül egyenszáru kereszt.

Hil. Kis részén teljes épségében megmaradt gyöngyörben VICTORIA AVGQZ. Középen négy lépcsőfokon álló kereszt. Lenn CONOB.

Átm. 21 mm. Súly 4.40 gr. Az odorheiu i tanítónőképző tulajdonában.

Fekete 38. sz. (18. l.); v. ö. *Sabatier* 48 bis. sz. (I. köt. 274. l.); v. ö. *Tolstoi* 148. sz. (655 l. és 47. t.). Az előlapot rosszul verték: a köriratnak csupán a kezdete van meg és a végéről látszik néhány betűnek nyoma. *Fekete* ugyan többet ad a köriratról: DDNNHERA EONITERAV, de teljesebb ő sem adja, a bővebb, de hibás feliratot bizonyára más példányról jegyezte le. Hátlapján azonban a műhelyjegy határozottan Z s nem S! Minthogy feltétlenül más verőtővel készült, az apróbb eltéréseket nem részletezem.

Jakab (142 l.) szintén említ Heraclius aranyat, ámde feljegyzéséből még azt se állapíthatjuk meg, hogy vajon valóban az egyedül

veretett érmei közül való volt-e vagy pedig valamelyik feleségével vagy fiával való együttes kibocsátásaiból?

Végig tekintve a felsoroláson, azt látjuk, hogy mindössze 13 féle (16 példányban) pénz maradt meg eredetiben, vagy legalább meghatározás alapjául elfogadható leírásban. Elenyésző kevés még akkor is, ha nem is a szájbeszéd szerinti ötezer aranyra gondolunk, hanem a legkevesebbre, csupán az embereknél valóban meg is talált 61 darabra! Mennyi tudományos érték veszett el így az emberek kapzsisága következtében és milyen ékesen szóló példa a vidék tanult, műveit osztályának: vessék mérlegbe mindig szavukat és mentsék meg minden erejükkel, juttassák múzeumainknak a földből előkerülő régiségeket!

Ime, ugyanis csak ennek az egy leletnek fennmaradt 8 érme közül 6 ismeretlen új vájzat! Feltétlenül bizonyos, hogy, ha leletünk egész tömegében szakemberek kezébe került volna, rendkívül nagy mértékben bővítette volna a bizánci éremverésről ismereteinket. Ámde nemcsak azt, hanem *amireánk nézve sokkal jelentősebb, élénken szemléllette volna a bizánci udvarnak a turáni népek számára adott évi „ajándékait“ és megvilágította volna az évi „ajándékok“ további sorsát is.*

Leletünk — az általános érmészeti szemponttól eltekintve — emiatt érdekel különösebben bennünket. *Történelmi* vonatkozásaival pedig — és ez végtelenül sajtóságos — *Jakobot, Diculescut és Kőváryt* kivéve, senki sem törődött. *Jakob*¹³⁾ felismeri, hogy évi adóban vagy zsákmányként kerültek ide, de ő is a hunokat véli tulajdonosaiknak, illetve mivel azoknál későbbi pénzek is vannak közöttük, avar-korbéli sarchból valóknak hiszi és »mint becses kincs voltak Firtuşu-vár valamelyik későbbkori urának birtokában«. Bizonyos — folytatja tovább, — hogy akár Attila, akár más törzsfő a vár belsejében tartotta kincsét, aki a fa tövében a váron kívül rejtette el vagyonát, mongol-, besenyő- vagy tatárjárás veszélye elől menekülés azért választott ilyen nem is sejtett helyet, hogy, ha jó sorsa visszahozza, könnyebben megtalálhassa azt, meg azért is, mert a várban a győző mindig szigorúan felkutat mindent és amit ott rejtettek el, könnyebben megtalálja. Eddig, ha nem is kifogástalanul, de elég helyesen okoskodott. Csak ott vétette el, amikor a fa korából vélte kiszámíthatni az elrejtés idejét, holott ez csak azt az időpontot mutathatja meg, ami előtt okvetlenül be kellett kerülnie a földbe. Az elrejtés idejére mindig az éremlelet *legfiatalabb* érme az iránytszabó. Csak azok alapján kísérelhetjük meg megállapítani a kinesek elrejtési idejét. Nem a XVI—XVII. században rejtették el azt, hanem ezer évvel korábban.

Legfiatalabb érmünk Heraclius és első fia, Heraclius Constanti-

nus császárok együttes uralkodási idejéből: 610—641. közöttől való. Ha azonban arcukat, alakjukat közelebbről is megvizsgáljuk és összevetjük *Tolstoi* művében bemutatott többi érmeik megfelelő részleteivel, akkor szabatosabban meghatározhatjuk pénzünk kibocsátási idejét. Heraclius arca ugyanis rövid-szakállas fiatalabb férfarc, Heraclius Constantinus viszont — arca s termete után ítélve — gyermek még, semmiesetre sem több 8—9 évesnél. A *Tolstoi* által bemutatott többi, későbbi pénzen ellenben Heraclius szakállá már hosszú, arca ráncos, öreg, míg a mellette álló Heraclius Constantinus meg férfivé serdült fel. A most részleteztem jelenségek azt mutatják, hogy, ha e pénzek vésője nem is volt kiváló művész, de mégis *nem sémává lett típusokat ábrázolt, hanem híven igyekezett visszaadni uralkodóinak arcvonását.* Érmeik képei *egyéni arcképek* tehát, vagyis nyugodtan elfogadjuk, hogy érmünk valóban akkor készült, amikor *Heraclius Constantinus 8—9 éves vala, tehát 620—621-ben*, mert Heraclius első felesége, Eudoxia 612-ben szülte Heraclius Constantinust.

Éppen Heracliusék uralma alatt történtek a mi tájainkon olyan nagy jelentőségű események, amelyeket jogosan kapcsolhatunk össze a kincs elrejtésével. Heraclius ugyanis Khosru Parviz perzsa király legyőzése után *630-ban* az avarok elleni biztosításul az Adriától keletre, a Száva s Duna mentén szláv törzseket telepített le. Ugyanekben az időben meghalt az avar kagán is és ennek következtében — az ősi turáni szokásnak megfelelően — belháború tört ki, amit a legigazott szlávok sem hagytak kihasználatlanul: fellázdak és többé-kevésbé függetlenítették magukat. Nyugaton ugyanekkor a bajorok nyomták vissza az avarokat, legkeletibb részeiken pedig Kurt is ekkor teremté meg dontövi, nagy onogur bolgár birodalmát,¹⁴⁾ 630—635. táján tehát az egész avar birodalom lángban állott és ezekben a nehéz években az avar nép és birodalom, hirtelen hanyatlott alá.

Mivel a kincset csakis valami nagy veszély elől menekülő valaki rejthette el, még pedig nem sokkal 620—621. után és mivel 10—15 évvel ezután e vidéken az avaroknak voltak a legkeservesebb napjaik, nyilvánvaló, hogy csakis avar főember áshatta el a kincset, egyedül ők menekültek, a többiek ellenben mind támadtak. Ezt erősíti meg az is, hogy az avarok hatalma ekkor jó időre megcsökkent és a Nagy Magyar Alföldre s a Dunántúlra kellett visszahuzódniok, vagyis a menekülő — még ha életben is maradt — nem térhetett vissza elrejtett kincse után, mert akkor már más népek uralkodtak Erdélyben. Hogy a menekülő avar főember máshonnan futott-e a Firtuş tetőre, vagy pedig itt lakott-e, — azt az éremleret alapján nem mondhatom meg. Vannak azonban olyan sajtóságos nyomok, amelyek feljogosítanak annak feltételezésére, hogy igenis idefenn Firtuşu várában lakott. Ezt azonban csupán Firtuşu várának felásatása erősítheti meg, illetve vet-

heti el. Reméljük, mielőbb sikerülni is fog a várat felásni, *Szopos Sándor* festőművész páratlan áldozatkészsége immár lehetővé teszi.

Ha megfigyeljük az érme kibocsátóit, — ehhez már felhasználhatjuk az összes adatokat, eltekintve a nagyon is bizonytalan Aurelianusustól meg I. Theodosiustól — találunk közöttük még két nyugati császárt (Honorius, III. Valentinianus, 395—455) és tíz keletit a 408—641. közötti kétszáz évből. Utóbbiak sorából mindössze II. Justinus és II. Tiberius Constantinus (565—582), meg Focas (602—610.) császároktól nincs egyetlen egy pénz sem leletünkben. A sorozatot tehát nagyon szorosán összefüggőnek tekinthetjük.

Az a körülmény, hogy a leletben sokféle pénz van, de viszont egy fajtaból csak kevés példány maradt fenn, az — már amennyire e töredékből szabad következtetnünk az egészre, — valószínűleg arra vall, hogy e kincs nem a nemzetfő által egyszerre átvett egy évi adó volt, hanem olyan főember kincse, aki a nemzetfőtől minden évi adóból átvette a maga néhány aranyi járandóságát. Természetesen lehetséges, hogy zsákmányolás révén is kerültek közéjük egyes darabok. A korai aranyok viszont éppen úgy eredhetnek zsákmányolásból, mint valamelyik kezdetben egyszerre régebbi pénzekkel is fizetett évi adóból vagy zsoldból, esetleg váltságdíjakból.

Feltűnő jelenség azonban, hogy az aranyak nem igen kopottak. Legtöbbjük — még a régebbiek is — nem is voltak forgalomban. Vadonatújak, mintha éppen most kerültek volna ki a pénzverdéből. Utóbbi körülmény természetesen arra mutat, hogy pénzeink nem forogtak közkézen, hanem a pénzverdéből, illetve az állampénztárból rögtön, közvetlenül avar tulajdonba kerültek. Ezen a címen azonban csak I. Justinianus (527—565.) óta kerülhettek oda az aranyak, mert hiszen *Menander Protector*¹⁵⁾ szerint Lasica kormányzója Justinus, a császár unokaöccse s nemsokára maga is császár, csupán 558 ban jelentette be a bizanci udvarnál Sarosius alán fejedelem tanácsára az Alsó-Volga mellékén csak nemrég felbukkant avarok követét, aki e »győzhetetlen« nemzet felkinált szövetségéért földet és évi pénzsegélyt kért a császártól. A császár meg is ígérte az utóbbit. *I. Justinianus és utódainak pénzeiről tehát elfogadhatjuk, hogy az évi pénzsegélyek révén is kerülhettek egykori tulajdonosuk birtokába.*

Ámde a megelőzők között is vannak használatban nem forgott pénzek. Ezeket illetőleg viszont nem hallgathatom el azt a rendkívül szembetűnő jelenséget, hogy leletünk teljes hitelű pénzei tulajdonképpen éppen amaz uralkodók (III. Valentinianus 425—455 és II. Theodosius 408—450.) pénzeivel kezdődnek, akiknek a korában tüntek fel először az avarok európai forrásban. *Priskos*¹⁶⁾ említi legkorábban: 461—465. között őket, de azután nem is szerepelnek többet 558 ig. Tekintve azonban most már, hogy az avarok *Németh Gyula*¹⁷⁾ kuta-

tásai szerint 458—460-tól 552 ig Középázsiaiban, még pedig Turfán vidékén laktak, mert az előbbi években ők verik ki onnan a szabirokat; az utóbbi esztendőben meg a törökök üzik ki onnan őket, *lakóhelyüknek igentávoli volla következtében a firtusu-i lelet korábbi pénzeit semmiesetre sem tekinthetjük az avarok számára rendszeresen fizetett évi adókból származottnak.*

Ez utóbbit, valamint azt is tekintetbe véve, hogy Dengeziknek 469-ben bekövetkezett hősi halálával a hunbirodalom felbomlásának utolsó hullámai is elcsendesültek,¹⁸⁾ másrészt viszont arra való tekintettel, hogy a szabirok által szibériai hazájukból kiüldözött saragurok, ogurok és onogurok 461—465. között telepednek le a Fekete-tenger keleti partvidékén a Kaukázus mellett, olyan területen, amely akkor a Bizánci birodalom érdekkörébe tartozott¹⁹⁾ és innen követeket küldöttek Bizáncba s ezek a népek — jőllehet 515. előtt szabir uralom alá kerültek, de azért mégis azonos, vagy többé kevésbé megváltozott csoportosulásban a szabiroknak az 558-ban az avarok általi leveretésekor még mindig megvannak, — lehetetlen arra nem gondolnunk, hogy *ezek a forgalomban, nem volt vadonatúj korábbi pénzek talán az ezen népeknek fizetett évi pénzsegélyekből eredtek.*²⁰⁾

Az, hogy ennél jóval későbbi koru pénzek is fordulnak elő leletünkben, semmi nehézséget nem okoz. Ugyanis, ha ismerjük a török nomád államok keletkezését, fejlődését és szertehullását — amit *Radloff* oly mesterien rajzolt meg, *Németh* pedig a legkisebb nyomocskát is felkutatva, teljesen kifogástalanul elevenített fel²¹⁾ — akkor egyáltalában nem lephet meg, ha arra gondolunk, hogy *a kincs első darabjai eselleg kaukázusmenti saragur, ogur vagy onogur főemberé voltak, akinek családjában rendre gyarapodott, mig nem 558-ban a szabirok leverésekor „önként” csatlakozott az avarokhoz, azokkal együtt került a Duna-Tisza síkságaira is, mikor is azonban az avarok — mint nem vérbeli avar törzset — nem ott helyezték el, hanem a kevésbé jó erdélyi völgyekben.*

Hogy valóban így volt e, azt ma már nem mondhatjuk meg. De az bizonyos, hogy a török népek szelleme ezeket nem ellenzi, sőt nagyon is valószínűsíti. S van még egy nyom, ami szintén ilyen lehetőség mellett beszél. Az t. i., hogy aránytalanul feltűnő sok új változat van e leletben. Arra gondolok ugyanis, hogy esetleg voltak olyan pénzkibocsátások, amikor az illető pénzkibocsátás egész mennyiségét »évi segélyekbe« küldték el. Ez jól megmagyarázná azt, hogy ezekből miért nem fordul elő egyetlen egy darab a birodalom tulajdonképpeni területén? Sok kérdés vetődött fel, amelyekre itt valójában csak figyelmeztethettünk, de amelyeket csak hosszú idő munkája árán oldhatunk meg, ha ugyan lesz olyan idő, mikor elegendő megbízható, kellően megfigyelt anyaggal fogunk rendelkezni.

Avar emlékeink egyedül a *dr. Kovács István*²³⁾ feltárta mezőbándi (jud. Mureş) sírmezőből vannak. Kevés az igaz, mivel az utóbbiak sírjait is mind alaposan kirabolták, de azért velük kapcsolatban mégis csak levonhatunk néhány igen értékes megállapítást. *Kovács*²³⁾ stilisztikai alapon — igen helyesen — az V—VII. századból keltezi a mezőbándi temetőt, amelyben főleg gepidák és az általuk felszivott régibb népmaradványok temetkeztek. Sírjaik alkotják a temető zömét és közepét. Szélein viszont a sokkal kisebb számban levő lovas avar temetkezések bukkantak napvilágra, melyeknek egyes mellékleteiről viszont egész határozottan megállapíthatta, hogy az itt élő gepidák készítették. Utóbbi jelenségek tehát igazolják a történelem tanítását: az avarok nem irtották ki a gepidákat, mint rokonaik, a longohárdok tették egyrészükkel, hanem, ha megváltozott viszonyok között is, de békében élni hagyták őket, sőt együtt éltek tovább.

A firtuşu-i kincs elrejtési idejének meghatározásával nagyon becses időmegállapítást nyertünk a mezőbándi temető korának szabatos megjelöléséhez is. A gepida temető nagyjából 453—567. (Attila halála, húnbirodalom szertebomlása — Kunimund eleste, Gepidaország bukása) közötti időbe kell tennünk,²⁴⁾ megengedve természetesen, hogy már azt megelőzőleg, a hún uralom alatt is tanyázhattak itt gepidák. Temetkezéseik kisebb részét, továbbá az avar sírokat ellenben meg 567—630. közé kell tennünk. Ez ugyan csak két emberöltőnyi itt tartózkodásnak felel meg, de az avar sírok csekély száma nem is igen mutat többre.

Utóbbi idő után azonban többé már nem temetkeztek ide. A temetőnek ugyanis — írja *Kovács*²⁵⁾ — majdnem minden sírját kirabolták. Ez pedig nagyon feltűnő jelenség. Mert, ha megfigyeljük a temető térképét, feltétlenül szemünkbe ötlük, hogy nemcsak a gepidák sírjai, hanem még az avar hódítók sírjai is, mind szabályosan ugyanabban az irányban sorakoznak egymás mellett vagy egymás végében, csak nagyon kevés sír tér el az általános iránytól és egyetlen egyszer sem történt meg, hogy valamelyik későbbi sír ásásakor a korábbi megzavarták volna. Ezekből csakis azt következtethetjük, hogy a gepidák tisztelték halottaik emlékét, rendben tartották azok utolsó nyughelyét. Mivel pedig az avarok teljesen alkalmazkodtak a gepidák temetői beosztásához (sírásási irányához) és mivel az avarok sírjait is éppen így kirabolták, mint a gepidákét, a sírrablók természetesen avarok sem lehettek.

Míndezek következtében pedig semmi mással sem magyarázhatjuk ezt a roppant szembetűnő temetőrablást, mint avval, hogy más, újabb nép került ide, mely nem tisztelte sem az egyiket, sem a másit.

kat; egyenlő gyűlölettel és dühvel pusztította mindkettő emlékét. Az a nép pedig ebben az időben nem lehetett más, mint az avar uralom meggyöngyülésekor délre csalogatott, illetve a bizánci udvar fellázította szlávok. Emiatt mondtam, hogy 630. után többé már aligha temetkeztek ide. Lehetséges ugyan, hogy nem menekültek mind el innen az összes avarok és gepidák is, ámde viszont bizonyosnak kell tekintenünk, hogy akik itt maradtak, azok sokkal rosszabb helyzetbe kerültek, mint amilyenben előbb élének.

A firtuşu-i éremlelet végeredményben tehát még igen érdekes történeti megállapításokra is szolgáltatót alkalmat, mert eltekintve a bizánci éremverésről tudásunk újabb részletekkel való gyarapodásától továbbá a kincs valószínű keletkezésének a megvilágításától, feltétlen bizonyossággal mutatja, hogy az avarok megszállották Erdélyt is, nem hagyták kihasználatlanul a marhatenyésztő nomád népnek annyira kedvező völgyeit és izes fűvü fennsíkjaikat sem és hogy Erdély néprajzi térképe 630. körül újra megváltozott és akkor a szlávok kegyetlenül dúlták végig.

Nagyajtai Kovács István 1855. március 18-án Bistriţa-n kelt levelében²⁰) azt írta gróf Mikó Imrénnek, hogy nagyon szerette volna a Székelyföld kebelében talált bizánci aranyokat bármi áron megszerzeni, vagy legalább látni, hogy miségöket és minőségöket szabatosan leírhasse s rajzaikat a maga helyén és idejében kellő magyarázattal közrebocsáthassa. Fájdalom, terve nem sikerült, holott azok, mint vélé, nemzetünk még mindig vitatkozás alatt álló eredete kérdésének fejtegetésében nem csekély súllyal bírnának. Sejtése nem csalta meg. S noha csak nyolcvan évvel később közlödnek is az érmek, de legalább beigazolódik, hogy jól sejtett, mert az *Erdélyben élt turáni népek hagyatékának történeti szemszögből is ez a legjelentősebb emléke, mely egyúttal meglehetősen biztos kiindulási alapot is szolgáltat elődeink története homályos szakaszának felderítéséhez.*

Jegyzetek:

¹) Udvarhelymegye története, Budapest, 1901. 141—142 l. Szerettem volna az eredeti jelentések alapján előadni a leletkörülményeket és az elköszött rész további sorsát, sajnos, azonban nem juthattam hozzájuk. Az irodalmi források pedig mind nagyon szüksévuak, egyedül *Jakab* beszél részletesebben.

²) Régi római s görög pénzék és érmek. Kolozsvár, 1868 17—18 l.

³) Die Ruinen am Firtos in Siebenbürgen. (*Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale.* III.—1858. évf. Wien. 257—263. l.) Müller közleményét eredetiben nem szerezhettvén meg, dr. *Balogh Jolán* muzeumőr öngazsága sziveskedett lemásolni, mit ezuttal is hálásan köszönök. Müller adatait *Carl Goos* részben fivonatolta, részben lemásolta, még pedig nem egyszer tévesen (*Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens.* Nagyszében, 1876, különnyomat az *Archiv des Vereines für Siebenbürg. Landeskunde.* XIII.—1876. évf.-ból.)

⁴) Erdély építészeti emlékei. Kolozsvár, 1866. 46. l.

⁵) Id. m. 289. l.

⁶) Dacien. Brassó, 1851. 257. l.

⁷) Székelyföld. I. köt. 129. l.

⁸⁾ Die Gepiden. I köt. Leipzig. 1923. 104. l.

⁹⁾ Müller (id. m 259. l.) pl. Szász tarcsafalvi jegyző birtokából említi Philippus utánzatu ezüst scyphatust (előlapon Philippus-fejjel, hátlapon kezdetleges lovassal), amely szintén a Firtuşu-n, de nem az aranyelettel került napvilágra s aminők elég gyakoriak e vidéken.

¹⁰⁾ Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain. VIII. köt. 2 kiad. Paris, 1892.

¹¹⁾ Comte Jean Tolstói: Monnaies byzantines, Szentpétervár, 1912—1914. 75 l. 59. sz.

¹²⁾ Description générale des monnaies byzantines. I. köt. Paris, 1862.

¹³⁾ Id. mű 142 l.

¹⁴⁾ Nagy Géza: Magyarország története a népvándorlás korában. (A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1895. I. köt.) CCCXLVII—CCCXLIX. lap. Hóman Bálint—Szeffü Gyula: Magyar történet. I. köt. (Budapest. 1928.) 55. l. melyben Hóman igen szépen foglalja össze az akkori politikai helyzetet, amely az avar birodalom meggyengülését eredményezte.

¹⁵⁾ Fragmenta Hist. Graec. Ed. C. Müller IV. köt. 203. lap 4. §.)

¹⁶⁾ Ed. de Boor 586

¹⁷⁾ A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1930. 109—110 és 111.

¹⁸⁾ Hóman Bálint—Szeffü Gyula id. m. I. köt. 39. lapján.

¹⁹⁾ Németh Gyula id. m. 179. lapján.

²⁰⁾ Diculescu. (id. mű. 104. l.) a gepidák számára fizetett évi segélyből származónak tartja a firtuşu í leletet. Mivel azonban ugyancsak Diculescu megállapítása (211. l.) szerint a gepidák egyrésze (»besonders Adlige und Krieger«) az 567-iki események követk ezében kivándorolt és sokan a longobardokhoz csatlakozva 568-ban Itáliába vonultak, s mivel ezidőnél későbbi érmek is vannak a leletben, semmi esetre sem tarthatjuk gepida kincseknek a firtuşu-ít, 565—566-nál későbbi pénz nem lehet az általuk itt elrejtett kincsekben. Az sem valószínű, hogy gepida főember itt maradt volna avar uralom alatt is és azután is hozzájutott volna a maga évi járandóságaihoz, — hiszen mindig a vagyonosak menekülnek először mindenünnen, ahol hasonló baj van. A mezőbándi sirmező is csak egyszerűbb gepidák maradványait őriz. Legfennebb azt fogadhatjuk el, hogy a korábbi aranyak valami gepida — de viszont a fenn meg a most említettekén kívül lehetséges az is, hogy szláv — főur elszakmányolt kincsből kerültek avar tulajdonba.

²¹⁾ Id. mű 8—31. l.

²²⁾ Dolgozatok — Travaux 4 — 1913. évf. 264—389. l., különösen az összefoglaló befejező rész. — A mezőbándi leletek alapján az alábbiakban elmondandó következtetésem nem mindenben azonosak Diculescu (id. mű 218—232. l.) idevágó megállapításaival. Nem részletezhetem most itt az eltéréseket, csupán arra mutatok rá, hogy nagyon is megérthető, mert noha D. nagyon hangsúlyozta a régészeti anyag felhasználását, a gepidáknak éppen ezt a legjelentősebb emlékcsoportját, a mezőbándit és a hozzacsatlakozó tárgy-műeszt teljesen figyelmen kívül hagyta!

²³⁾ Dolgozatok — Travaux. 4.—1913. évf. 386—388 l.

²⁴⁾ Ez a kormegállapítás reálisak a dr. Kovács István feltárt tárgul-műeszt népvándorlási temetőnek a B csoportba tartozó sírjaira is (Dolgozatok — Travaux 6. — 1915. évf. 293., 295—296. l.). Utóbbi temető c upán abban tér el a mezőbánditói, hogy a gepida sírok — igaz viszont Kovács e temetőből csak 14 sírt tárhatott fel — nem folytatódának tovább az avar uralom alatt is, avar sírok ugyanis nincsenek, hanem maguk a gepida sírok folytatásai egy korábbi gót vagy a későbbitől élesen elkülönülő korábbi gepida temetőnek. Ha a tárgy-műeszt sírok tájolása nem is annyira egyöntetű, mint a mezőbándiaké, azért mégis szembetűnik, hogy az egyik csoport folytatása a másiknak: nem rongálták egymás sírjait.

²⁵⁾ Dolgozatok—Travaux. 4. — 1913. évf. 279. l.

²⁶⁾ Gróf Mikó Imre: Leveles könyve. I. — 1855. kötet. 38—39. l. — Az Erd. Muz. Egl. levéltárában. Kelemen Lajos tanár ur sziveskedett figyelmeztetni erre, ez-uton is hálásan köszönöm jó indulatát.

Irodalom.

Lévai Lajos dr. : Székelyföldi képek c. alatt vonzó és szeretettel megírt, kis zsebkönyvben hívja fel a figyelmet földünk nevezetességeire. A hansúly az anyavároson van, melyet mint iparos, kereskedő, politikai központot mutat be. Fontos fejezetei a könyvnek a székely kapu, rovásírás, virágénekek leírása s a székely nép eredetéről szóló összefoglalás. Mint jó központból tehető kiránduló helyeket írja le a székeleyk országgyűlési helyét, az Orbán Balázs, opál, Büdös barlangokat, majd a Székely Svájc, aragonit előfordulás, a meleg Medvetó stb. kerülnek sorra. A legújabb kutatások alapján pontos adatokat ad nemcsak az ifjuságnak, amelynek szánta művét, hanem a felnőtteknek is a rendelkezésére. A Minerva R.-T. (Cluj) adta ki a képekkel bőven díszített könyvet 30 Lei árban.

Turista Kalauz Ciuc megyéről most jelent meg az agilis s mindig eredményekkel dolgozó *Vámszer Géza* szerkesztésében és az EKE ciucmegyei osztályának a kiadásában.

A részletes leírás előtt *Buszek Gyula* a földrajzi (a Hargita andezitből áll s nem mint a régi irodalom tárgyalja trachitból, a Hermányi-Baróti hegyvonalat északi része andezit) földtani részt az értékesíthető anyagokkal *Bányai János* tárgyalja. *Bartalis Ágoston* a történelmi rész, gazdaság, ipari, kereskedelmet pedig, *Sztankó Zoltán* írja le. Az ügyes összefoglalású néprajzi rész valószínűen a Szerkesztő murkája, mint aki legjobban ismeri azt. Az adatok összehordásában segédkeztek még: *Antal Elemér, Máthé József, Vischer János, Frank Miklós, Barabási József*. A 96 oldalos zsebformatumu képekkel díszített könyvecske ára 25 Lei.

Lambrecht Kálmán, Herman Ottónak a virághírű állattani kutatónak és ethnografusnak életét írja meg a Könyvbarátok Kis Könyve kiadásában megjelent, munkájában (Budapest, Egyetemi Nyomda Múzeum körút 6. Árat 3.80 P.) A könyv a mestert egészében megértő hű tanítvány kezéből került ki. Minket közelebbről nemcsak azért érdekel, mert Herman Ottó kutatásai közt szépen szerepel a székelyföldi anyag is, hanem ép a könyvolvasásával tudjuk meg, hogy felesége *Borosnyay Kamilla* tárgul secucesi születésű volt s így családlilag is össze volt kötve a székelységgel. A sablonostól eltérő életrajz valóságos szenzációs olvasmány s az erős munkás élet megismérése jó például hat!

Chinda Teodor : Contributii la istoria românilor din Ghiurghiu-Ciucului. (Adatok a gyergyói románok történetéhez) című 1930-ban Gheorgheni-ben megjelent 144 lapból, képekkel és térképpel illusztrált munka csak most jutott hozzánk. A gazdag irodalmi anyag kritikai felhasználásával készült munka főbb fejezetei: földrajzi helyzet és a név eredete, Ghiurghiu népessége Moldva keletkezéséig, összeköttetés Ghiurghiu és Moldva közt a nagy egyesülésig, magyarosítás folyamata és az elhárítás eszközei.

Lapszemle.

Dicsői Lapok címen *Simon László* szerkesztésében jun. 15 iki első számmal új heti lap indult meg. Szerkesztőség és Kiadóhivatal Diciosánmartin. Előfizetés egy évre 240 Lei.

Józsa János: **A firtosvári minoriták** emlékéhez kapcsolódó népi mondát írja la a Vasárnap 186—8 lapjain.

A Bodor kút régen kiváló érdekessége volt Târgu-Mureşnek. Titokzatos működését ujabban *Páll Andor* gépész-mérnök megfejtette s újra felakarja állítani azt Budapesten (Keleti Ujság 117 sz.)

Munka és kultura c. alatt Szentmártoni Kálmán a székelység egyedüli kivezető útját jelöli ki a mai nehéz körülményei közt (Aranyosvidék 21 sz.)

A székely iskolai autonómia kérdésében *Dr. Molnár Dénes*, ez ügynek legjobb ismerője készített javaslatot (Székely Ujság 22 sz.)

Végh Sándor alsó csernátóni származású jelenleg Mercurea Ciucon tanár, Petőfi a románoknál c. alatt készített feltűnést keltő doktori értekezést. (Csiki Lapok 21 sz.)

Erdély legnagyobb hírnevű bucsujárárhelyét a Şumleuit ismerteti P. Lukács Manszvét az Erdélyi Lapok 98 számában.

Bordy András fiatal székely festőművész munkásságát ismerteti Gulyás Károly a Pászortüz 7. számában.

Székely fajú emberek zsidó hiten c. alatt Jávor Béla az Erdélyi Lapok 99. és 104. számaiban a régi szombatosoknak eddig bő irodalma után a mai helyzetet ismerteti.

A mi atlétánk címen *Soós József* jelenleg târgul secuesci ref. lelkes sport karrierjét ismerteti a Székely Ujság 25 száma.

Nagy Albert turdai szobrász és festőművész római kiállítását és sikereit ismerteti részletesen az Aranyosvidék 21. és 23 száma.

Attila nyomain, — Fehér márványszék, amelyben Attila trónolt c. alatt kedves színes rajzokat hoz Magyary Ella Torcello olasz városból, amelyhez Attila emlékek fűződnek. (Erdélyi Lapok 89 sz.)

Jelentés a târgul secuesci Muzeum megalapozásáról és első évbeli gyarapodásának érdekes és buzdító adatairól számol be I. Dienes Ödön a Muzeum szervező a Székely Ujság 20 és következő számaiban.

A Székely Mikó kollégiumot ismerteti a megindított sorozatai folyamán ujabban az Ifjú Erdély 9. száma. Itt látjuk felújítva a 10 éves halálüzosi évforduló alkalmával a kiváló székely nagyasszonynak, az író és zeneszerző *Kelemenné Zathureczky Bertának* az emlékét.

A székely és a moldval magyarok kapcsolatairól közöl jellemző adatokat *Laczkó László* (Székely Közélet 23 sz.)

Székely tárgyú amatőr fénykép pályázatot hirdet a Székely Ujság (Târgul Secuesc). Beküldési határidő aug. 15.

Nyáralás—Idegenforgalom.

Gyilkostó. Az öntudatos és tervszerű munka egyik legszebb ezidőszerinti példája Gyilkostó kultuszának a megteremtése és modern elsőrendű gyógy és üdülőtelleppé való fejlesztése. Az egymásután épülő szép villák a hatalmas méssziclák hátterével minden elképzelése nélkül is e nagy közönséget vonzó alpesi nyáraló helyek festői fekvését juttatja eszünkbe. A fejlődés méreteire jellemző, hogy állandó mindennapi autobusz összeköttetése van a várossal, kápolna, vízvezeték és csatornázás megépítése van már munkában. A példát adó munkában elől jár maga az ötletek felvetője dr. Csiky János orvos, akinek szíve, lelke hozzáöntött e hely megérdemelt felvirágoztatásához. Ő maga is résztvesz az alkotó munkában s a székely stilben megteremtett nyáralója már készen áll vendégszobáival a közelben egész szanatoriumszerű beállítással adja át a nagyközönségnek. Ideális hely is, hisz a magassági gyógymódnak egyik ritka hazája a Gyilkostó vidéke az 1000 m.-en felüli magasságával. A Magas Tátrát felkeresők ide ép oly szándékkal jöhetnek gyógyulást keresni a Basedow, vérszegénységi, idegesség, kimerültség, kezdődő és tüdőcsucshurut, csontgümőkór, angolkóros, tejetlen — ideges — álmatlan, étvágytalan gyermekek gyógyítására, valamint érelmeszesedők. Magas vérnyomásban szenvedők s lábbadozók feltűnő gyors javulást nyernek itt.

Vasuti kedvezmények a székelyföldi fürdőkre. Nyolc napon tuli tartózkodásnál a váltott jeggyel vissza is lehet utazni a következő helyekről: *Borsec*, (Toplița), *Covasna*, *Malnaș*, *Sovata*, *Tușnad*, *Vâlcele* (Brașov), *Feldioara*, *Sfântugheorghe*, *Zizin* (Brașov) *Harghita*, (Mercuria Ciuc) *Lacul Ghilcos* (Gheorgheni) Sanatoriu Turia (Bucsad). Vajjon hol maradtak Odorhei, Târgul Secuesc, I. Duca, Târgu Mureș, Praid, Agoștin, Turda, igen fontos helyeink!!!!

Előfizetések 1934. évre. *Târgul Secuescről* Paál Elek utján: Bajnok Gyógyszerár, Bálinth Vince, Bándy Béla, Bene Albert, Dr. Bertalan János, Bothár Vilmos, Dr. Gyöngyössy István, Dr. Hollanday Pál, Mihály László, Dr. Molnár Dénes, Özv. Tóth Istvánné, Dr. Török Ferenc, Veress Gerő, Zajzon Sándor $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ évre, Miklós Balázs 60, Papp Dénes, Dr. Vargha Béla 25. — *Odorheiről*: Becsek Aladár 50, Józsa János, Maráth József 30, Mihály Béla 30, Dr. Bethlen Gábor gróf Bachnei, K. Bogdán Géza Brașov, Tar Domokos Filiaș, Ujváry Elvira I. Duca, Tatár János Făgăraș, Vida Mózes Lutița, Finta Vilmos Mărtănuș, Dr. Jakó Dénes Cernatul de Jos. (A számok a befizetett összeget jelentik. A számnélküliek egész évre fizettek).

Ferenczi Sándornak a Firtosvári aranyeletről írt munkája külön füzet alakjában is megjelent. Ára 20 lei.